

Joanna Nowak

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

ORCID 0000-0002-7152-6515

Serwis informacyjny budowniczych Zamku Królewskiego w Warszawie. Założenia wydawnicze i analiza formalna „Biuletynu Zamek” (1971-1981)

W styczniu 1971 roku, po wieloletnich staraniach ze strony patriotycznej części społeczeństwa i przedstawicieli nauki¹, ogłoszono decyzję władz partyjno-rządowych o odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie z zastrzeżeniem, że może to być dokonane wyłącznie ze środków pozabudżetowych, czyli dobrowolnych składek. Szybko podjęto stosowne działania, bo pierwsze posiedzenie Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie [dalej: OKOZK]², który miał kierować pracami i prowadzić zbiórkę pieniędzy, odbyło się 26 stycznia 1971 roku, a następnego dnia gazety w całej Polsce opublikowały *Apel do Polaków w kraju i na obczyźnie*, pisząc m.in.:

---

¹ Więcej na ten temat zob.: S. Lorentz, *Walka o Zamek. 1939-1980*, Warszawa 1986; J. Kępa, *Emocje wokół odbudowy Zamku Królewskiego*, Warszawa 2001; *Restytucja Zamku Królewskiego w Warszawie. Opracowanie zbiorowe*, red. T. Polak, Warszawa 2001; Ł. Bukowiecki, *Nieodbudowany. Spór o Zamek Królewski w Warszawie 1945-1971*, Warszawa 2024.

² W skład tego zespołu weszli przedstawiciele wszystkich grup społecznych i wielu zawodów, artyści, naukowcy, politycy, przedstawiciele wszystkich partii politycznych oraz do nich nienależący, ludzie znani z dokonań i zaangażowani w działalność pozazarobkową, wśród których była liczna grupa zrzeszonych w Towarzystwie Miłośników Warszawy, osób dobrze się znających i od wielu lat działających na rzecz zachowania pamięci i oryginalnych eksponatów, a przede wszystkim orędowników odbudowy Zamku. Spis członków, zob. S. Lorentz, s. 74-76. Później informowano o poszerzeniu składu osobowego OKOZK z 56 (razem z nieżyjącym Aleksandrem Królem) do 70 osób. Zob. *Pierwszy rok odbudowy Zamku*, „Biuletyn Zamek” 1972, nr 4-5, s. 2 – podano nazwiska i zawody/funkcje nowych członków. W 1981 roku aktualizowano: „Komitet powiększył swój skład do łącznej liczby 120 członków z różnych środowisk społecznych, twórczych i naukowych i uzupełnił skład Prezydium”. Zob. *Z posiedzenia plenarnego*, „Biuletyn Informacyjny Zamek” 1981, nr 2-3, s. 1.

Zamek Królewski będzie odbudowany. Podniesiemy go z ruin wspólnym, narodowym wysiłkiem. W tym wielkim dziele nie może zabraknąć nikogo, kto czuje i myśli po polsku. [...] Niech każdy wzniesie po cegle, a razem stworzymy z odbudowanego Zamku nowy wielki symbol narodowej jedności. Niech każda złotówka będzie symbolem przywiązania do tradycji narodowych i poczucia więzi narodowej wszystkich Polaków. Wbrew wszelkim dziejowym burzom i nawałnicom, nad wiślaną skarpią znów wzniesie się w górę pomnik naszej niezawisłej państwowości – Zamek Królewski³.

Przez kilka lat trwała zbiórka, a jednocześnie prace społeczne na budowie i w specjalistycznych warsztatach. Ludzie z całego świata ślali do Warszawy pieniądze, biżuterię, zabytkowe przedmioty, a ci, którzy potrafili i mogli, włączali się do prac. Obojętnych nie było! Państwowe zakłady pracy, spółdzielnie, rzemieślnicy, wieś, artyści, nauczyciele i dzieci, duchowni i całe parafie, młodzież, wojsko, media, członkowie partii i bezpartyjni, warszawiacy, ludzie z innych miejscowości, Polonia, obcokrajowcy – przebieg i dramaturgię tamtych dni można prześledzić na łamach „Biuletynu Zamek”, którego pierwszy numer ukazał się 22 lutego 1971 roku i działalność sprawozdawczą prowadził do czerwca 1981 roku. 10-letnia historia tego periodyku wpisuje się nie tylko w dzieje prasy polskiej, dzieje Warszawy i Zamku, ale dobrze ilustruje także atmosferę społeczną lat 70., poprzedzających ogólnopolski ruch bezkrwawej walki o niezawisłość państwa oraz godność i solidarność międzyludzką.

Dyskusję o planach wydawniczych zainicjowano podczas pierwszego posiedzenia Prezydium OKOZK, 30 stycznia 1971 roku. W protokole stenograficznym odnotowano, że głos na ten temat zabrał przewodniczący Prezydium, Józef Kępa⁴, poddając rozważeniu propozycję zgłoszoną w rozmowie

---

³ Apel opublikowano m.in. w „Słowie Ludu”. Zob. *Apel do Polaków w kraju i na obczyźnie. Wspólnymi siłami odbudujemy klejnot polskiej kultury – Zamek Warszawski*, „Słowo Ludu” 1971, nr 26, s. 1, 3.

⁴ Józef Kępa (1928-1998) – z wykształcenia historyk. Był działaczem partyjnym i państwowym: poseł na Sejm PRL trzech kadencji (1969-1980), wiceprezes Rady Ministrów (1976-1979), minister administracji, gospodarki terenowej i ochrony środowiska (1979-1981), w latach 1967-1976 – I sekretarz Komitetu Warszawskiego PZPR, od 1973 do 1976 roku był też przewodniczącym Rady Narodowej m.st. Warszawy. Równocześnie sprawował funkcje w centralnych władzach partyjnych: w latach 1968-1981 członek Komitetu Centralnego PZPR, 1970-1975 – zastępca członka Biura Politycznego KC PZPR, 1975-1980 – członek Biura Politycznego KC. Z perspektywy czasu ocenia się, że jako przewodniczący OKOZK znacząco przyczynił się do uzyskania zgody władz partyjnych na odbudowę Zamku Królewskiego w Warszawie i pomyślnej realizacji tej inwestycji. Zob. *Kępa Józef (1928-1998)*, w: *Parlamentarzyści*, https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000004937&find_code=SYS&local_base=ARS10, [dostęp: 30 września 2024]; *Józef Kępa. Dane osoby z katalogu kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL*, „Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu”, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/980>, [dostęp: 30 września 2024].

kuluarowej przez przewodniczącego Komisji Propagandowej⁵, Leszka Wyszackiego⁶: „Tow. Kępa: Tow. Wyszacki podniósł, żeby Biuro Komitetu wydawało codzienny biuletyn. Proponuję przyjąć, ale nie ustalać, że codziennie, bo nie dadzą rady. Zobaczmy, jak to będzie wyglądało. Proponuję, żeby przew. Komisji ustalili z tow. Durmajem i nas poinformowali”⁷. Kiedy zaczęto ustalać szczegóły, do rozmowy włączył się właśnie tymcza-

⁵ Oprócz przewodniczącego w jej skład wchodził: Włodzimierz Chećko, Stanisław Cześnin, Andrzej Dobrzyński, Juliusz Gomulicki, Manfred Gorywoda, Michał Gradowski, Stanisław Jung, Czesław Kałużny, Aleksander Kotecki, Krystyna Krzyżakowa, Czesław Kubik, Włodzimierz Łoziński, Jan Ruszczyk, Jerzy Skórnicki, Leszek Stanisławski, Remigiusz Szczęsnowicz, Józef Śliwowski, Waldemar Śmiałowski, Henryk Tycner, Adam Wysocki. Zob. *Komisja Propagandowa*, https://zamek-krolewski.pl/sites/default/files/2021-12/Komisja-Propagandowa_korMM.pdf, [dostęp: 30 września 2024]. Kiedy rozwiązywano OKOZK, tak podsumowano działalność tej Komisji: „Komisja Propagandowa upowszechniała ideę odbudowy Zamku oraz zajmowała się bieżącą informacją o postępie prac. Komisja wydała 210 zeszytów «Biuletynu Zamek», nadto 2 zeszyty specjalne dla Polonii. W «Stolicy» otwarto stałą rubrykę zamkową. Zorganizowano wystawę fotograficzną prezentowaną w różnych miastach Polski; wydano folder w pięciu językach «Zamek Królewski w Warszawie»”. Zob. *Sprawozdanie z działalności Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie w l. 1971-1984*, w: *Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. Wybór materiałów źródłowych z lat 1971-1984*, red. nauk. M. Myszor-Ciecieląg, Warszawa 2022, s. 286.

⁶ Leszek Wyszacki (1919-1991) – był dziennikarzem, autorem reportaży i kilkuset felietonów, redaktorem naczelnym warszawskich periodyków: w latach 1956-1958 – „Express Wieczorny”, w 1958 roku – „Kulisy”, w latach 1958-1989 – „Stolica”. Tematyka jego książek jest związana z historią II wojny światowej (we współpracy z Leszkiem Moczulskim opracował *Milion walecznych*, Warszawa 1971) i z Warszawą (m.in. *Zamek Królewski. Dzieje, wydarzenia, ludzie, odbudowa*, Warszawa 1978; *Warszawa zbrojna. 1794-1918, 1939-1945*, Warszawa 1979 oraz redakcja/współredakcja monografii zbiorowych i opracowań przedstawiających dzielnice: *Warszawa 1945-1970*, Warszawa 1970; *Jaka będzieś Warszawo*, Warszawa 1976; *Warszawa od wyzwolenia do dni naszych*, Warszawa 1977; *Mokotów*, Warszawa 1969; *Wola*, Warszawa 1972; *Żoliborz*, 1970). O tym, jak ważny był dla niego „Biuletyn Zamek”, świadczy wzmianka o nim w artykule podsumowującym 43-letnią historię „Stolicy”. Napisał m.in.: „Dla podsumowania dorobku redakcji trzeba również przypomnieć własną i kooperacyjną działalność wydawniczą, prowadzoną w bardziej sprzyjających naszemu piśmieniu okolicznościach. «Stolica» wydawała więc przez 10 lat «Kalendarz Warszawski», ukazywały się tomiki historii dzielnic Warszawy, dwie edycje albumu «Warszawa od 1945 roku do naszych dni», «Warszawa z lotu ptaka», «Warszawa zbrojna», «Biuletyn Odbudowy Zamku Królewskiego» i in.”. Zob. L. Wyszacki, *Pożegnanie „Stolicy”*, „Stolica” 1989, nr 50/51, s. 2. W Towarzystwie Przyjaciół Warszawy był członkiem Prezydium od 1963 roku. O kierowanej przez niego Komisji Propagandowej tak po półwieczu napisał: „Komisja zajmowała się przekazywaniem do prasy informacji na temat bieżącego stanu budowy, a także prowadziła kampanię agitacyjną i publikowała materiały dotyczące historii Zamku. Wydawała «Biuletyn Zamek», w którym zamieszczano najważniejsze wiadomości z placu budowy, informacje o zbiorcach, darach i wpłatach. Opublikowała foldery informacyjne w pięciu językach, aby propagować ideę odbudowy również wśród osób z zagranicy. Koordynowała liczne akcje społeczne podejmowane na terenie całego kraju. Organizowała wystawy w surowej bryle Zamku i jego otoczeniu, spotkania prasowe oraz zwiedzanie placu budowy i wewnątrz zamkowych w czasie robót wykończeniowych”. Zob. D. Sobolewska-Gola, [Komentarz do Cz. 2, *Komisje problemowe OKOZK i Kuratorium Zamku Królewskiego w Warszawie*], w: *Obywatelski Komitet Odbudowy...*, s. 153-154.

⁷ *Obywatelski Komitet Odbudowy...*, s. 44.

sowy kierownik Biura OKOZK, Stefan Durmaj⁸, informując o podjętej już inicjatywie, która równolegle miała służyć gromadzeniu i archiwizacji wiadomości o pracach na Zamku:

Red. Wyszacki: Proponuję, żeby w porozumieniu z RSW „Prasa” czy inną instytucją załatwić sprawę, żeby oddelegowano młodego dziennikarza do spraw biuletynu.

Tow. Kępa: Byłoby dobrze, jak będzie biuletyn, żeby otrzymywali członkowie prezydium (red. Wyszacki: Zorganizuje „Stolica”). Więc zorganizuje „Stolica”. Jeden z PAP, jeden z Interpressu.

Tow. Durmaj: Z własnej inicjatywy pozwoliłem sobie zainspirować Biuro Wykinków Glob, żeby robili dokumentację o czynach społecznych⁹.

Plany musiały być skorygowane, bo nie oddelegowano młodego dziennikarza do spraw biuletynu, lecz pracę tę podjął fachowiec z dużym doświadczeniem, będący wówczas w wieku emerytalnym¹⁰. Wkrótce zmiany i nominacje kadrowe zostały tak zakomunikowane: „Podajemy, że stale urzędującym kierownikiem Biura Komitetu Odbudowy jest mgr Wojciech Lipiński. «Biuletyn Zamek» redaguje Bernard Kiser. Siedziba redakcji znajduje się w lokalu Komitetu”¹¹.

Redaktor był zarazem autorem większości publikacji w periodyku i miał do pomocy ponad dwudziestoosobowy zespół społeczników, którzy teksty przepi-

---

⁸ Stefan Durmaj (1912-1981) – nauczyciel, działacz kulturalno-oświatowy, bibliotekarz, z usposobienia humanista i świetny organizator. W latach 1950-1955 był naczelnikiem w Wydziale Literatury i Wydziale Repertuarowym Ministerstwa Kultury i Sztuki, od 1955 roku kierownikiem oddziału Upowszechniania Kultury przy Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy, od 1965 roku zastępcą kierownika Wydziału Kultury Stołecznej Rady Narodowej. W Towarzystwie Przyjaciół Warszawy działał jako członek Zarządu Głównego. Od 16 stycznia 1973 roku do przejścia na emeryturę w 1980 roku zajmował stanowisko dyrektora Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Zob. T. Churska-Czarnecka, *Stefan Durmaj (1912-1981)*, w: *Żyją w naszej pamięci. Wspomnienia o pracownikach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, Warszawa 2006, s. 421-422.

⁹ *Obywatelski Komitet Odbudowy...*, s. 47.

¹⁰ W przekazach często znajdujemy informacje o społecznym angażowaniu się emerytów w prace na rzecz Zamku, bez obciążenia kosztami utrzymania etatu w jakiegokolwiek instytucji lub zakładzie pracy. Emeryci, jako personel wykwalifikowany i bezpłatny, wykonywali prace biurowe, liczyli pieniądze z darów, prowadzili korespondencję w Biurze OKOZK.

¹¹ „Biuletyn Zamek” 1971, nr 1, s. 13. Po takiej informacji stopka redakcyjna, którą zaczęto dodawać do każdego numeru od 1971 nr 3, nazwisko redaktora zawiera dopiero od 1972 nr 4-5 (wyjątkiem jest nr 17a, gdzie brak nazwisk wykonawców, a jest nazwisko redaktora: Bernard Kiser). Również nazwisko redaktora pominięto w stopce numeru specjalnego z 1981 roku. Systematycznie zaś informowano, że wydawcą jest OKOZK, a wykonawcą Polska Agencja Interpress.

Ilustracja 1. Bernard Kiser – pierwszy redaktor „Biuletynu Zamek”

Źródło: *Bernard Kiser. Żegnamy Cię!*, „Express Wieczorny” 1989, nr 139, s. 7.

sywali na maszynie¹², wykonywali korektę¹³ oraz realizowali druk¹⁴ i ekspedycję¹⁵ (informacja o nich była przekazywana przez trzy pierwsze lata, do numeru 3 w 1974 roku, później ujawniano tylko nazwisko redaktora). Taka transparentność (i jej ograniczenie) mogła być uzasadniona warunkami przedsięwzięcia, co wyjaśniano następująco:

W związku z pytaniami w sprawie pokrywania kosztów administracyjnych dotyczących działalności Komitetu Odbudowy wyjaśnia się, że fundusze zbierane z darów społecznych przeznaczane są wyłącznie i jedynie na pokrywanie bezpośrednich kosztów związanych z samą odbudową Zamku. Skromne wydatki administracyjne i personalne Biura Komitetu zaspakajane są z funduszy Prezydium St. Rady Narodowej¹⁶.

¹² Z informacji podawanej w stopce redakcyjnej wiemy, że jeden numer przepisywała czasami jedna osoba, innym razem zespół 2- lub 3-osobowy i były to następujące osoby: Wiesława Urzykowska, Krystyna Bąkowska, Monika Wróblewska, Maria Oleńska, Maria Janeczko, Irena Balcerzak, Bogusława Wróblewska, Jadwiga Kamińska, Teresa Roguszewska, Maria Szypowska.

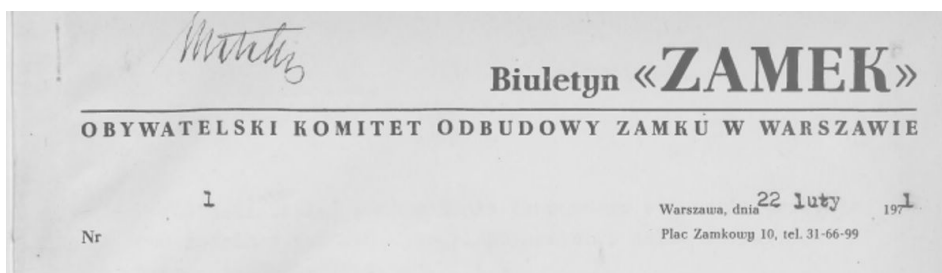
¹³ Przed drukiem (powieleniem) teksty czytano i robiła to jedna osoba lub zespół 2-, 3-, a nawet raz 4-osobowy, co nie znaczy, że w „Biuletynie Zamek” nie ma usterek (są literówki, ale też błędy rzeczowe i edytorskie). Korektorkami były: Irena Balcerzak, Krystyna Bąkowska, Ligia Ceglarek, Alicja Dolega, Alicja Faryna, Jadwiga Janeczko, Maria [Marjanna] Janeczko, A. Kowalik, Kamila Malinowska, Alicja Piekarska, Krystyna Rasińska, Hanna Szewczyk, Wiesława Urzykowska, Teresa Wiśniewska i G. Zalewska.

¹⁴ Spośród 98 numerów, w których w stopce redakcyjnej podano tę informację, 96 wydrukował Zbigniew Juskiewicz i po jednym Eugeniusz Giziński oraz Tadeusz Łukasiewicz.

¹⁵ Zajmowała się tym Barbara Ludwikowska.

¹⁶ *Sprawy organizacyjne*, „Biuletyn Zamek” 1971, nr 3, s. 10.

Ilustracja 2. Ewolucja winiety „Biuletynu Zamek”

Źródło: Skany fragmentów pierwszej strony – „Biuletyn Zamek” 1971, nr 1; 1973, nr 21 (101); „Biuletyn Informacyjny Zamek” 1981, nr 4 (214).

Po roku intensywnej pracy, kiedy „Biuletyn Zamek” publikowano na początku każdego tygodnia (najpierw był to poniedziałek¹⁷, potem wskazane zostały wtorki¹⁸), informowano, że

Komitet wydaje tygodniowy „Biuletyn Zamek” w nakładzie 150 egzemplarzy, przeznaczony dla prasy i agencji. Dotychczas wydano 50 numerów oraz dwa wydania specjalne dla Polaków za granicą. W przygotowaniu jest również redagowanie stałego, miesięcznego „Biuletynu Zamek” dla odbiorców za granicą. Biuletyny drukuje w czynie społecznym Polska Agencja INTERPRESS¹⁹.

¹⁷ Komunikat: „«Biuletyn Zamek» ukazuje się co tydzień w każdy poniedziałek”. Zob. „Biuletyn Zamek” 1971, nr 2, s. 12.

¹⁸ „Biuletyn wychodzi co tydzień w każdy wtorek”. Zob. „Biuletyn Zamek” 1971, nr 3, s. 11.

¹⁹ *Wydawnictwa i filmy o Zamku*, „Biuletyn Zamek” 1972, nr 4-5, s. 8. Niemal równocześnie w tygodniku „Stolica” ukazał się artykuł z następującą informacją: „Komisja Propagandy wydaje tygodniowy biuletyn „Zamek” o nakładzie 150 egz., przeznaczony dla prasy centralnej i agencji. Dotychczas wydano 48 numerów biuletynu. W przygotowaniu jest również biuletyn dla odbiorców za granicą”. Zob. *Dzielo ofiarnej społeczności*, „Stolica” 1972, nr 7, s. 2.

Pół roku wcześniej, a miesiąc przed opublikowaniem pierwszego numeru, którego adresatem była Polonia (1971 nr 17a), właśnie na ten temat wypowiedział się podczas posiedzenia Prezydium OKOZK przewodniczący Komisji Propagandowej:

Ob. Leszek Wyszacki – red. naczelny tygodnika „Stolica”: [...] Chciałbym jeszcze podać drugą informację. W najbliższym czasie poza normalnym tokiem wydany będzie biuletyn wyłącznie dla Polonii zagranicznej, w nakładzie 1 tys. egzemplarzy, który będzie spełniał rolę informatora o wszystkich bieżących i aktualnych sprawach dotyczących Zamku. Biuletyn przeznaczony będzie dla osób przyjeżdżających do kraju i dla przewodników wycieczek zagranicznych. Pieniądze na ten cel są, jak również wykonawca²⁰.

Na inne aspekty zwracano uwagę, kiedy nadarzyła się kolejna okazja do świętowania. Wówczas w ramce na pierwszej stronie wydrukowano komunikat bez tytułu:

W 100 numerach „Biuletynu Zamek” zawarta jest dotychczasowa prawie trzyletnia historia odbudowy przez cały naród Zamku Królewskiego w Warszawie. Zespół „Biuletynu Zamek” złożony ze współpracowników Biura Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie i Polskiej Agencji Interpress wydatnie przyczynił się do popularyzacji odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie w kraju i za granicą. Z okazji setnego numeru Prezydium Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie składa Zespołowi „Biuletynu Zamek” serdeczne podziękowanie za dotychczasową ofiarną pracę społeczną i życzy dalszych osiągnięć w działalności, której wspólnym celem jest całkowita odbudowa Zamku Królewskiego²¹.

Choć „Biuletyn Zamek” nie był *sensu stricto* czasopismem, lecz serwisem informacyjnym „do użytku wewnętrznego”, miał niedoskonałą formę edytorską

---

²⁰ *Stenogram z posiedzenia Prezydium Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego, które odbyło się w dn. 7 V 1971 r. o godz. 18.00 w lokalu przy pl. Zamkowym 10*, w: *Obywatelski Komitet Odbudowy...*, s. 62. Ważność problemu podkreślały wnioski sformułowane w wytycznych pozyskiwania i wydatkowania pieniędzy, gromadzonych na odbudowę Zamku: „W wyniku planowanych prac przez KFZ powinny być opracowywane aktualne materiały ilustrujące wpływ środków oraz ich wydatkowanie w powiązaniu z uzyskanymi efektami w realizacji odbudowy Zamku. Materiały powyższe powinny być publikowane dla celów informowania szerokiej opinii publicznej, po zatwierdzeniu ich przez prezydium OKOZ. Aktywne włączenie Polonii zagranicznej do świadczeń na rzecz odbudowy Zamku wymaga zorganizowania bliższych kontaktów z nimi, poprzez włączanie przedstawicieli Polonii do prac w Obywatelskim Komitecie (np. nadawanie honorowych funkcji członków oraz wykorzystywanie wyjazdów służbowych poszczególnych osób i zespołów artystycznych do szerokiego informowania Polonii o aktualnych pracach przy odbudowie Zamku). Informacje takie w formie serwisu lub specjalnie opracowywanych danych powinny być udostępniane instytucjom, których pracownicy wyjeżdżają za granicę”. Zob. *Komisja Funduszu Zamkowego. Program prac w zakresie gromadzenia środków i kontroli wydatków związanych z odbudową Zamku (I półrocze 1971 r.)*, w: *Obywatelski Komitet Odbudowy...*, s. 168.

²¹ [*W 100 numerach „Biuletynu Zamek”*], „Biuletyn Zamek” 1973, nr 20, s. 1.

maszynopisu powielonego²², to Bernard Kiser²³, który był redaktorem od 1971 nr 1 do 1975 nr 9 i potem Ewa Dobrowolska²⁴ (od 1975 nr 10 do 1981 nr 5-6) solidnie

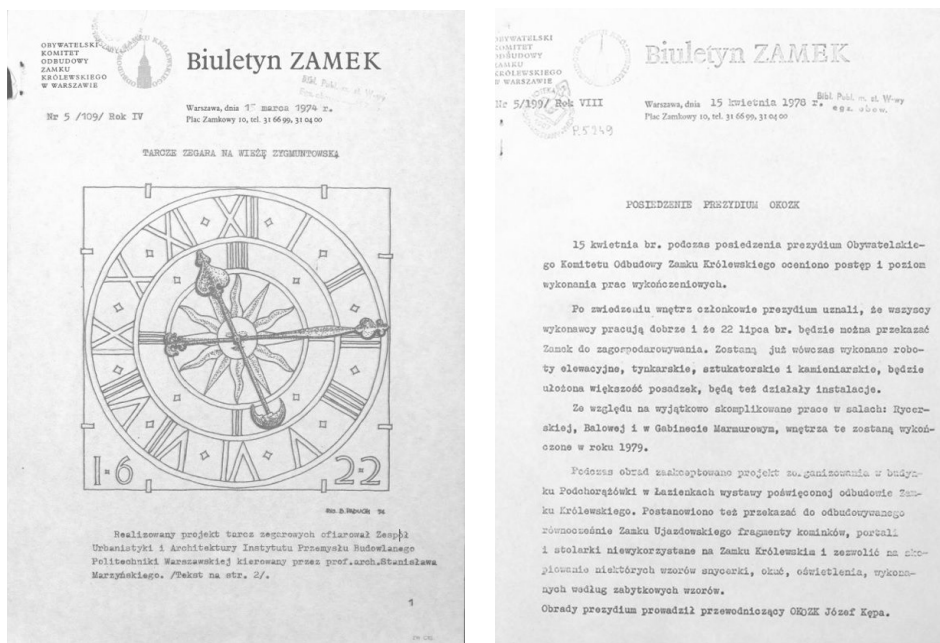
²² Jednostronnie zapisane i spięte zszywaczem biurowym kartki formatu A4. W okresie od początku roku 1971 do 1972 nr 2 oraz od 1974 nr 2 – maszynopisy były powielane, a jedynie od 1972 nr 3 do 1974 nr 1 „Biuletyn Zamek” drukowano.

²³ Bernard Kiser (1905-1989) – dziennikarzem został w 1926 roku, praktykując najpierw w Agencji Telegraficznej „Express”, potem w „Kurierze Porannym” i „Gazecie Polskiej”, a po II wojnie światowej podjął pracę na Ziemiach Zachodnich, współtworząc m.in. „Wiadomości Szczecińskie” i „Kurieria Szczecińskiego”, gdzie był kierownikiem działu miejskiego. Był też przewodniczącym Zarządu Związku Zawodowego Dziennikarzy w Szczecinie. „Kolejnym etapem jego życia i działalności zawodowo twórczej, a także społecznej stała się Warszawa. W redakcji «Expressu Wieczornego» przez długie lata kierował działem krajowym, pełnił funkcję sprawozdawcy parlamentarnego i sekretarza redakcji. W latach 70. współpracował z redakcją «Stolicy», redagując «Biuletyn Zamek» poświęcony odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie. Sprawy związane z odbudową Zamku stały się jego pasją życiową, będąc już na emeryturze mógł im się poświęcać bez reszty. Wychował kilka pokoleń młodych, powojennych dziennikarzy, pozostawiając po sobie wdzięczne wspomnienia. Był członkiem Związku Dziennikarzy, SDP i SD PRL, udzielając się w Zespole Starszych Dziennikarzy. Odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem X-lecia i 40-lecia Polski Ludowej, Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego, Medalem Rodła oraz wieloma innymi odznaczeniami i wyróżnieniami, którymi uhonorowała Go zarówno Ziemia Szczecińska jak i m.st. Warszawa” (*Z żalobnej karty*, „Stolica” 1989, nr 34, s. 16). Koleżanki i Koledzy z „Expressu Wieczornego” w swoim pożegnaniu dodawali zaś: „On jeden w naszym zespole znał też stenografię. Patrzyliśmy z podziwem jak z tej umiejętności korzysta. Powściągliwy w sądach o innych, tolerancyjny, przyjacielski i koleżeński był jednocześnie wymagający jako szef. Narzekaliśmy na niego nieraz, ale kochaliśmy Go. Wiele nas nauczył. [...] Redaktor Bernard Kiser był już na emeryturze, kiedy jego pasją stała się odbudowa Zamku Królewskiego. Towarzyszył jej wiernie redagowany przez 5 lat wydawany przez Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku «Biuletyn-Zamek». Miał potem ten Zamek w zasięgu swego wzroku. Spoglądał na niego, może z dumą z okna swego maleńkiego mieszkanca na Starym Mieście. Do niedawna” (*Bernard Kiser. Żegnamy Cię!*, „Express Wieczorny” 1989, nr 139, s. 7). Zob.: *100 numerów*, „Stolica” 1973, nr 44, s. 15; *Wysokie odznaczenia państwowe dla wydawców, drukarzy i dziennikarzy*, „Stolica” 1967, nr 20, s. 9; *Zmarli. 15 lipca – red. Bernard Kiser*, „Stolica” 1989, nr 40, s. 16; *Bernard Kiser*, <https://www.geni.com/people/Bernard-Kiser/6000000003023206885>, [dostęp: 30 września 2024]; *Uchwała nr 51/452 Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy z dnia 17 maja 1966 r. w sprawie nadania odznak honorowych m.st. Warszawy „Za Zasługi dla Warszawy”*, „Dziennik Urzędowy Rady Narodowej m.st. Warszawy” 1966, nr 17, s. 1, https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/36964/edition/31989/content?format_id=2, [dostęp: 30 września 2024]; *Historia Oddziału [Stowarzyszenie Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej]*, <https://dziennikarze.szczecin.pl/o-nas/historia-oddzialu>, [dostęp: 30 września 2024]; E. Podgajna, *Muzy, Muzy, ach te Muzy*, „Gazeta Wyborcza. Szczecin” 2006, <https://szczecin.wyborcza.pl/szczecin/7,34939,3629374.html>, [dostęp: 30 września 2024]; *Literatura i prasa – 30-lecie Kuriera Szczecińskiego*, <https://cyfrowa.tvp.pl/video/literatura-i-prasa,30lecie-kuriera-szczecinskiego,58695593>, [dostęp: 30 września 2024].

²⁴ Tylko ją zapamiętał Jerzy Kępa, mylnie pisząc we wspomnieniach: „Przez cały okres odbudowy wydawany był «Biuletyn Zamek», który redagowała Ewa Dobrowolska – publicystka «Stolicy»”. Zob. J. Kępa, *Emocje wokół odbudowy...*, s. 30. Nie wiadomo o niej wiele. W bibliotecznym indeksie haseł wzorcowych nazwisko zostało dopełnione określnikiem: muzealnica, bowiem w latach 70. opracowywała katalogi wystaw zorganizowanych przez Muzeum Historyczne m.st. Warszawy i Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej. W „Stolicy” pracowała do końca 1989 roku, kiedy tygodnik zawieszono, w ostatnim okresie (od maja 1988 roku) kierując działem miejskim. Zob. K. Krzyżakowa, *My ze „Stolicy”*, „Stolica” 1989, nr 50/51, s. 24. To właśnie wtedy, gdy już była redaktorem naczelnym „Biuletynu Zamek”, tygodnik „Stolica” uroczyście obchodził

Ilustracja 3. Różne układy treści na pierwszej stronie „Biuletynu Zamek”

Źródło: „Biuletyn Zamek” 1974, nr 5 (109); „Biuletyn Zamek” 1978, nr 5 (199).

wywiązywali się z zadania. Do publicznej wiadomości za pośrednictwem innych redakcji starano się na bieżąco przekazywać tworzone *ad hoc* raporty finansowe z imiennymi spisami ofiarodawców, sprawozdania z zebrań, zawierające decyzje o kolejności realizowanych zadań i z imprez propagujących przedsięwzięcie, informacje o gotowości do pracy i składanych deklaracjach (z przyczyn obiektywnych nie wszystkie zostały zrealizowane²⁵), czynach społecznych, postępie robót, relacje

trzydziestolecie i podsumowując dorobek do zasług dodano m.in.: „Wydajemy dwutygodniowy «Biuletyn Zamek», w którym zainteresowani są informowani o postępie prac przy budowie, podaje się pełną listę ofiarodawców. [...] Redaktor naczelny jest członkiem Prezydium Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie”. Zob. Redakcja, *W służbie Warszawy. Nasze trzydzieści lat*, „Stolica” 1976, nr 44-45, s. 5.

²⁵ „Obok robotników, obok młodzieży z Ochotniczego Hufca Pracy na Zamku codziennie pracowali ochotnicy. Często zgłaszało się ich tylu, że kierownictwo robót nie było w stanie dać każdemu pracy”. Zob. L. Wysznaeki, *Zamek Królewski...*, s. 188-189. Przytoczyć można też historię niewykorzystania deklaracji dotyczącej konkretnego dzieła. Choć nie ma w „Biuletynie Zamek” komunikatów o konflikcie, to są m.in. informacje, które pozwalają uzupełnić wiedzę zaczerpniętą z archiwaliów o dramaturgii powstawania zegara na Wieżę Zygmuntofską. W kolejności publikowano: zobowiązanie rzemieślnika z Poznania do pozłocenia jednej z czterech tarcz zegarowych własnym dukatowym złotem (*Własną pracą*, „Biuletyn Zamek” 1971, nr 1, s. 2; *Dary i deklaracje*, „Biuletyn Zamek” 1972, nr 36, s. 6), zobowiązanie warszawskich rzemieślników (m.in. zegarmistrza Witolda Szymońskiego) do odtworzenia w czynie społecznym mechanizmu zegara (*Własną pracą*, „Biuletyn Zamek” 1971, nr 2, s. 3), komunikat o przekazaniu części oryginalnej wskazówki (*Dary muzealne*, „Biuletyn Zamek” 1971, nr 7-8, s. 1-2), zobowiązanie wykonania spiżowych dzwonów przez Eugeniusza Felczyńskiego z Przemysła (*Dary do wyposażenia Zamku*, „Biuletyn

z odwiedzin na placu budowy i wzruszające fragmenty listów, pisanych przez Polaków w różnym wieku i z całego świata. Zarówno krótkie komunikaty, naładowane emocjami artykuliki, jak i przedruki obszernych protokołów, miały służyć pobudzeniu i utrzymywaniu mobilizacji społecznej wokół podjętego zadania. W takim celu nierzadko apelowano do krajowych redakcji²⁶ i z satysfakcją informowano o utrzymywaniu łączności z Polonią²⁷. Dane statystyczne i faktograficzne oraz komunikaty z pomysłami do działań i sprawozdawcze wykorzystywano w wielu redakcjach krajowych i zagranicznych, tylko czasami podając źródło, albo przedrukowując artykuł bez zmian. O stosunkowo dużej sprawności przekazywania w taki sposób informacji niech zaświadczy jeden przykład: 15 kwietnia 1974 roku Bernard Kiser opublikował tekst o zaawansowaniu prac w zespołach grupujących zegarmistrzów, rzeźbiarzy, sztukatorów, konserwatorów i funkcjonowaniu pracowni, znajdujących się w prowizorycznych pomieszczeniach na terenie i w pobliżu odbudowywanego

---

Zamek” 1972, nr 3, s. 1), a potem (po prawie rocznej przerwie) zaczęto informować o postępie prac w zupełnie innych zespołach wykonawczych: projekt tarcz powstał pod kierunkiem Stanisława Marzyńskiego, mechanizm skonstruował cechowy Zespół Budowy Zegara pod kierunkiem Władysława Zaleskiego, dzwony odlano w ludwisarni Antoniego Kruszczyńskiego w Węgrowie Podlaskim, zaś pokrycia złotem metodą galwaniczną elementów wszystkich tarcz podjęli się Jan Socha i Sławomir Safarzyński z Instytutu Mechaniki Precyzyjnej w Warszawie, złoto na ten cel przekazała Mennica Państwowa (*Zegar na Wieży Zygmuntońskiej*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 6, s. 8; *Tarcze zegara*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 8, s. 4-5; *Montaż zegara na Wieżę Zygmuntońską*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 14, s. 2-3; *Złom na dzwony*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 16, s. 3; *Dzwony zegarowe z Węgrowsa*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 19, s. 1; *Prace Komisji Architektoniczno-Konserwatorskiej*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 21, s. 4; *Dzwony zegarowe w Warszawie*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 21, s. 5; *Montaż zegara*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 22, s. 3; *Słońce na tarczach zegara*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 23, s. 4; *Tarcze zegara na Wieżę Zygmuntońską*, „Biuletyn Zamek” 1974, nr 5, s. 1-3; *Próbne uruchomienie mechanizmu zegara*, „Biuletyn Zamek” 1974, nr 9, s. 2-3; *Zegar na Wieży Zygmuntońskiej*, „Biuletyn Zamek” 1974, nr 13, s. 2-3; *Zakończenie I etapu odbudowy Zamku*, „Biuletyn Zamek” 1974, nr 14, s. 1-3).

²⁶ Np. do artykułu *Kup znaczek „Budujemy Zamek”* dodano dopisek: „PS. Redakcja «Biuletynu Zamek» zwraca się z uprzejmą prośbą do P.T. Redaktorów o stałe propagowanie tej formy zbiórki wśród czytelników. Poza wykorzystaniem powyższej informacji bardzo przydatne byłyby tzw. «szpunty» z hasłami zachęcającymi do nabywania tej pamiątki” (zob. *Kup znaczek „Budujemy Zamek”*, „Biuletyn Zamek” 1971, nr 43, s. 3), a kilka miesięcy później dopisano z podkreśleniem do artykułu *Pamiątkowe podziękowania za dary na Zamek*: „Biuro OKOZK zwraca się z uprzejmą prośbą do P.T. Redaktorów o łaskawą publikację powyższego komunikatu” (zob. *Pamiątkowe podziękowania za dary na Zamek*, „Biuletyn Zamek” 1972, nr 17, s. 3).

²⁷ „Codziennie odchodzą z biura Komitetu przesyłki lotnicze zawierające różne wydawnictwa, albumy, kolorowe pocztówki, przeźrocza, płyty z nagraniem «Walczyka o Zamku» oraz egzemplarze wydawanego od trzech lat «Biuletynu Zamek» z bieżącą informacją o odbudowie, udziale wszystkich Polaków w świadczeniach na rzecz odbudowy i pracach prezydium OKOZK” napisano w: *Udział Polonii w odbudowie Zamku*, „Biuletyn Zamek” 1973, nr 6, s. 1. W następnym roku w wiadomości dotyczącej Polsko-Amerykańskiej Rady Emerytów dodano: „Na zebraniach organizacyjnych członkowie Rady Emerytów informowani są na bieżąco o postępach w odbudowie Zamku na podstawie «Biuletynu Zamek»” (zob. *Polscy emeryci z Chicago na Zamek*, „Biuletyn Zamek” 1974, nr 9, s. 30).

gmachu²⁸, a 14 maja 1974 roku wiadomość tę w całości (z podaniem źródła) mogli przeczytać w Chicago nabywcy polskiej gazety²⁹.

Rozpoczynając publikowanie „Biuletynu Zamek” deklarowano, że będzie to tygodnik. Już od drugiego rocznika sukcesywnie zmniejszano częstotliwość i w roku ostatnim określono periodyk jako miesięcznik, przy czym w pierwszym półroczu 1981 roku opublikowany został tylko czterokrotnie (w tym jeden numer specjalny i dwa łączone). Sprawozdawczość z działalności wydawniczej zdaje się nieprecyzyjna ze względu na zdarzające się pomyłki w numeracji (po jednej z nich dano komunikat: „W poprzednich biuletynach niewłaściwie oznaczyliśmy

Ilustracja 4. Odmienne stopki redakcyjne w „Biuletynie Zamek”

BIULETYN ZAMEK

Wydawca: Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie.
 Adres Redakcji: pl. Zamkowy 10, tel. 310-400.
 Wykonuje Polska Agencja INTERPRESS ul. Bagatela 12.
 Maszynopisanie: Maria Janeczko; korekta Alicja Dolega i Ligia Ceglarek
 Druk: Zbigniew Juszkiewicz; ekspedycja Barbara Ludwikowska.
 Prace w czynie społecznym.

BIULETYN ZAMEK

Wydawca: Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego
 w Warszawie.
 Adres Redakcji: siedziba OKOZK, Plac Zamkowy 10, tel.310-400.
 Redaguje: Bernard Kiser.
 Druk: Polska Agencja INTERPRESS, ul. Bagatela 12
 w czynie społecznym.

BIULETYN ZAMEK

Wydawca: Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego
 w Warszawie.
 Adres Redakcji: siedziba OKOZK, pl Zamkowy 4.
 telefon: 31-91-99
 Redaguje: Ewa Dobrowolska
 Druk: Polska Agencja INTERPRESS, ul. Bagatela 12.
 Zlec.3078 n.300,L-108.

Źródło: Skany fragmentów ostatniej strony – „Biuletyn Zamek” 1971, nr 19; 1974, nr 7 (111); „Biuletyn Informacyjny Zamek” 1981, nr 5-6 (215-216).

²⁸ *Zamkowe pracownie*, „Biuletyn Zamek” 1974, nr 8, s. 1-2.

²⁹ *Zamkowe Pracownie*, „Dziennik Związkowy = Polish Daily Zgoda” 1974, nr 113, s. 7.

kolejną numerację. Przepraszamy³⁰). Numeracja roczników i numerów, zgromadzonych w Bibliotece Publicznej m.st. Warszawy, jest zasadniczo zgodna z zapisem w sprawozdaniu, opublikowanym w 1981 roku: „[...] wydawano «Biuletyn Zamek»; od momentu powołania OKOZK do grudnia 1979 r. 210 numerów, ponadto 2 wydania specjalne dla Polonii³¹. Znane nam z wyżej wymienionej kolekcji numery dla Polonii zostały wydane w roku 1971 (nr 17a) i w 1977 (nr 2-3). Wiadomo też, że w 1980 roku pisma nie wydawano, a z opracowanego zestawienia wynika, że „Biuletyn Zamek” był w latach 1971-1981 kierowany do odbiorców 195 razy (zob. *Aneks*).

Przez kilka lat zachowano regularność publikacji, datując kolejne numery na 1 i 15 dzień każdego miesiąca (stosukowo rzadko wydawano numery łączone), a ich objętość wahała się od 4 do 20 stron (zob. *Aneks*). Opublikowano tylko sześć numerów zawierających rysunki. W zasadzie starano się zachować układ i kolejność wiadomości, ale nie czyniono tego konsekwentnie, co nie dziwi przy tak dużym zespole osób, przepisywających teksty na maszynie. Takie same informacje w kilku numerach były zamieszczane jako osobne komunikaty z nadanym tytułem, w innych podawano je w ciągu większych zestawień lub wyodrębniano jako podrozdział, także w zróżnicowanym zestawieniu tychże. Oto kilka przykładów:

– wiele artykułów w różnych numerach periodyku zostało zatytułowanych *Dary pieniężne*, tworząc jakby cykl, a w artykułach tych pojedynczo lub w zestawieniach wydzielono różne części: *Warszawa, Kraj; Z kraju powiadomili o wpłatach m.in.; Ostatnio powiadomili Komitet o wpłatach na odbudowę Zamku z Warszawy, Wpłaty z kraju m.in.; [z Warszawy], Ofiarodawcy z kraju; [z Warszawy], Wpłaty z kraju, Wieś; Z Warszawy, Wpłaty z kraju [lub Z terenu kraju], Młodzież [lub Wpłaty młodzieży], Artyści, Dziennikarze, Dzieci z kolonii, Wpłaty rolników; Skarbonki – sztafety;*

– w cyklu artykułów pt. *Dary na Zamek* wydzielono m.in.: *Dla uczczenia VI Zjazdu PZPR, Na apel prof. dr Janusza Groszkowskiego, Wpłaty z Warszawy, Wpłaty z kraju, Młodzież na Zamek, Wpłaty członków Towarzystwa Przyjaciół Warszawy. Oddział Warszawa-Centrum;*

– w cyklu pt. *Z różnych stron świata są m.in. rozdziały: Wpłaty darów zagranicznych w biurze Komitetu, Wpłaty na konto dewizowe Banku Polska Kasa Opieki SA.*

Od numeru 7 (201) w 1978 roku dodawano na maszynie do wydrukowanej (powielonej) winiety dopisek „INFORMACYJNY” (zob. il. 2), ale zrobiono to bez jakiegokolwiek ingerencji w ciągłość roczników i numerów. Także w stopce (do ostatniego numeru w 1981 roku) zachowano pierwotny tytuł (zob. il. 4). Nie można więc uznać, że tytułem winietowym „Biuletyn Informacyjny Zamek” zainicjowano wydawanie nowego periodyku, ale należy pamiętać, że był to wariant tytułu „Biuletynu

³⁰ *Sprostowanie*, „Biuletyn Zamek” 1977, nr 19, s. 5.

³¹ *Sprawozdanie z działalności Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie 1971-1980*, „Biuletyn Informacyjny Zamek” 1981, wyd. spec., s. 3.

Zamek” (zob. il. 5). Do końca 1979 roku w stopce redakcyjnej konsekwentnie pisało: „w czynie społecznym”³², zaś w pierwszych numerach 1981 roku nie ma żadnej adnotacji. Za wydrukowanie ostatniego numeru, który ukazał się w nakładzie 300 egzemplarzy, zapłacono³³. Wiadomo, że dystrybucja do redakcji wybranych czasopism na terenie kraju, agencji informacyjnych i bibliotek była systematyczna, np. w numerze 5 z 1976 roku, datowanym na 1 i 15 marca jest pieczęć akcesyjna z uzupełnioną datą wpływu do Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy: 23 marca 1976.

„Biuletyn Zamek” jest jedynym periodykiem poświęconym wyłącznie procesowi powstawania Zamku Królewskiego w Warszawie, ale dodać należy, że w latach 70. XX wieku redakcje niektórych czasopism publicystyczno-kulturalnych i popularnonaukowych opracowywały również cenne sprawozdawczo numery specjalne³⁴, zaś w innych pracowali fachowcy (np. historycy sztuki) na stanowiskach reporterskich i z pasją relacjonowali, co dzieje się na budowie³⁵. Wszystkie te publikacje mają aktualnie wartość dokumentu źródłowego, pokazującego z jednej strony używane wówczas metody agitacyjno-propagandowe,

Ilustracja 5. „Biuletyn Zamek” – informacja bibliograficzna w Katalogu Rozproszonym Bibliotek Polskich „KaRo” (rekord udostępniony przez NUKat)

Tytuł	Biuletyn "Zamek" / Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku w Warszawie; redaktor Bernard Kiser.
Wariant tytułu	Biuletyn Informacyjny "Zamek"
Wydano	Warszawa : Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie, 1971-1981.
Opis fiz.	30 cm.
Hasła dodatkowe	Kiser, Bernard (1905-1989). Redaktor Dobrowolska, Ewa (muzealnik). Redaktor Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. Instytucja sprawcza Wydawca Polska Agencja Interpress. Wydawca
Uwagi	W latach 1971-1972 nr 2 oraz od 1974 nr 2 powielane. W 1972 nr 3-1974 nr 1 druk. Od 1971 nr 4 [?]: wykonuje Polska Agencja Interpress. Od 1975 nr 10 redaktor Ewa Dobrowolska. Od 1978 nr 7 tytuł: Biuletyn Informacyjny "Zamek".
Tytuł następnny	Kronika Zamkowa
Zasób elektroniczny	Połączenie z zasobem

Źródło: <https://karo.umk.pl/Karo>, [dostęp: 15 listopada 2024].

³² „Biuletyn Informacyjny Zamek” 1979, nr 7-8, s. 7.

³³ Zlec. 3078, „Biuletyn Informacyjny Zamek” 1981, nr 5-6, s. 5.

³⁴ Pierwszy numer specjalny „Stolicy” anonsowano w osobnym artykule informując, kiedy się ukaże, w jakiej objętości i nakładzie, przedstawiono poruszone zagadnienia i układ treści oraz podano cenę. Zob. *Specjalny numer „Stolicy”*, „Biuletyn Zamek” 1971, nr 12, s. 4. Potem donoszono także: „Tygodnik «Stolica» trzy numery poświęcił wyłącznie Zamkowi” (zob. *Wydawnictwa i filmy o Zamku*, „Biuletyn Zamek” 1972, nr 4-5, s. 8) oraz „Wydawano pismo redagowane przez PKZ «Budujemy Zamek»” (zob. T. Polak, *Organizacja i historia restytucji Zamku Królewskiego*, w: *Restytucja Zamku Królewskiego...*, s. 34), bo taki tytuł miały dwa numery – 1972 nr 33 i 1973 nr 3 – wydawanych przez Ośrodek Informacji Konserwatorskiej Pracowni Konserwacji Zabytków „Informacji Bieżących” (pełny tytuł: „Budujemy Zamek. Prace architektoniczno-konserwatorskie”, [nr] 1-2).

³⁵ Dobrym przykładem jest cykl artykułów Wojciecha Krysztoforskiego w „Kurierze Polskim”, które później zostały wybrane i dodatkowo opublikowane w ramach serii *Studia i Materiały PKZ*. Zob. W. Krysztoforski, *Odbudowa Zamku Królewskiego w Warszawie*, Warszawa 1979.

zaś z drugiej – ogromne i spontaniczne zaangażowanie „socjalistycznego” społeczeństwa, dla którego królewska siedziba pozostawała ważnym, wciąż pamiętanym znakiem niepodległości i wspólnej historii narodowej. Omawiany tu serwis informacyjny jako prymarny powinien być uwzględniany w kwerendach prasowych³⁶. Obecnie zapomniany, nieznan w szerszym gronie naukowym, bywa rzadko wykazywany w zagadnieniowych bibliografiach³⁷ i cytowany także sporadycznie³⁸. Niewątpliwie ważny jest fakt, że na tradycję jego wydawania powołali się w 1983 roku twórcy „Kroniki Zamkowej”³⁹, która od 1986 roku została przekształcona w profesjonalne czasopismo o charakterze naukowym⁴⁰, z rubrykami informacyjnymi. Obecnie ukazuje się jako „Kronika Zamkowa – Roczniki”⁴¹ i uznawana jest za kontynuację „Biuletynu Zamek”⁴².

³⁶ M.in. w „Stolicy” była stała rubryka oznaczona grafiką wieży zamkowej, w której wykorzystywano informacje z „Biuletynu Zamek”.

³⁷ Np. pod błędnym tytułem, jako „Biuletyn Zamkowy”, zarejestrowany został bez wykazania zawartości. Zob. J. Gromnicki, *Dokumentacja archiwalna i wybór bibliografii dotyczących restytucji Zamku Królewskiego w Warszawie*, w: *Restytucja Zamku Królewskiego...*, s. 198.

³⁸ Najczęściej na informacje z „Biuletynu Zamek” powołują się pracownicy naukowcy Zamku Królewskiego w Warszawie – Muzeum, np. D. Sobolewska-Gola, *Spoleczeństwo dla Zamku – przegląd prac społecznych podjętych bezpośrednio przy odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie*, „Kronika Zamkowa – Roczniki” 2020, nr 7, s. 163-178.

³⁹ „Nawiązując do wydawanego poprzednio przez Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego «Biuletynu Zamkowego» /od lutego 1971 do czerwca 1982 – 216 numerów/ podejmujemy publikację «Kroniki Zamkowej». Pragniemy rozszerzyć formułę mając na uwadze żywą ciekawość wieści z Zamku licznej już rzeszy jego pracowników, a także osób z zewnątrz zainteresowanych tym co się w Zamku dzieje. Informacje «Kroniki» mogą być również wykorzystywane przez prasę i inne środki przekazu”. Zob. *Od Redakcji*, „Kronika Zamkowa” 1983, t. 1, s. 4. W tak krótkim tekście popełniono dwa błędy, bo oczywiście mowa jest o „Biuletynie Zamek”, który był publikowany do czerwca 1981 roku. Ukazująca się w 1983 roku „Kronika Zamkowa” miała podtytuł „Biuletyn Informacyjny Zamku Królewskiego w Warszawie” i dwa wówczas opublikowane numery nie różniły się wiele od „Biuletynu Zamek”. Bogatsze treściowo, o większej objętości i ciekawych ilustracjach, były jednak jednostronnie przepisane na maszynie a powielone kartki A4 spięte zostały zszywaczem biurowym. Redakcją pierwszego rocznika „Kroniki Zamkowej” (podobnie jak całego „Biuletynu Zamek”) zajmowała się dziennikarka. Była to Magdalena Bajer, która po wprowadzeniu stanu wojennego straciła pracę w prasie ogólnopolskiej i radiu, a „ukryła się” w Zamku Królewskim w Warszawie i we współpracy z historykiem Adamem Rutkowskim opracowała pierwsze numery „Kroniki Zamkowej”.

⁴⁰ Bibliografię zawartości wszystkich tomów wydanych w latach 1983-2013 udostępniono w BazHum, <https://bazhum.pl/bib/journal/948>, [dostęp: 30 września 2024], zaś tomy wydane od 2004 roku mają też dostęp do pełnych tekstów, <https://bazhum.muzhp.pl/czasopismo/948/?idvol=15228>, [dostęp: 30 września 2024]. ISSN 0239-4898. W 1986 roku redaktorem naukowym został prof. dr hab. Aleksander Gieysztor, dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie. „Kronika Zamkowa” uwzględniona została w ministerialnym *Wykazie czasopism naukowych* (w latach 2010-2018 – 10 punktów, a od 2019 roku autorzy za artykuł naukowy mogą otrzymywać 20 punktów).

⁴¹ ISSN 0239-4898; eISSN 2956-4840. Spis artykułów naukowych wraz z dostępem do pełnych tekstów (jedynie *Rozprawy i Artykuły*, bez rozdziałów: *Archiwa – Inwentarze*, *Miscellanea*, *Kronika wydarzeń*, *Kronika wystaw*, *Recenzje – Relacje*, *Wspomnienia* itd.) publikowanych od 2014 roku, zob. <https://kronika.arxregia.pl/category/numery>, [dostęp: 30 września 2024].

⁴² Zob. J. Nowak, „*Biuletyn Zamek*” (1971-1981). *Adnotowana bibliografia zawartości*, „In-fotezy” 2024, nr 2, s. 83-160

Poszczególne numery periodyku na bieżąco składowano i zostały zachowane w Archiwum Zamku Królewskiego w Warszawie. W ramach egzemplarza obowiązkowego otrzymywała go Biblioteka Publiczna m.st. Warszawy⁴³, a niektóre numery później trafiły też do Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Teraz jest dostępny na miejscu w oryginalnej wersji papierowej w bibliotece zamkowej i w czytelniach obu księżnic oraz po zeskanowaniu w 2019 roku udostępniono e-kopię w Mazowieckiej Bibliotece Cyfrowej⁴⁴.

Bibliografia:

- Apel do Polaków w kraju i na obczyźnie. Wspólnymi siłami odbudujemy klejnot polskiej kultury – Zamek Warszawski*, „Słowo Ludu” 1971, nr 26, s. 1, 3.
- Bernard Kiser, <https://www.geni.com/people/Bernard-Kiser/600000003023206885>.
- Bernard Kiser: *Żegnamy Cię!*, „Express Wieczorny” 1989, nr 139, s. 7.
- „Biuletyn Informacyjny Zamek” 1978, nr 7 – 1981, nr 5-6.
- „Biuletyn Zamek”, <https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/77296#structure>.
- „Biuletyn Zamek”, Katalog Rozproszony Bibliotek Polskich „KaRo”, <https://karo.umk.pl/Karo>.
- „Biuletyn Zamek” 1971, nr 1 – 1978, nr 6.
- Bukowiecki Łukasz, *Nieodbudowany. Spór o Zamek Królewski w Warszawie 1945-1971*, Warszawa 2024.
- Churska-Czarnecka Teresa, *Stefan Durmaj (1912-1981)*, w: *Żyją w naszej pamięci. Wspomnienia o pracownikach Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy*, Warszawa 2006, s. 421-422.
- Dzieło ofiarnej społeczności*, „Stolica” 1972, nr 7, s. 1-3.
- Historia Oddziału [Stowarzyszenie Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej]*, <https://dziennikarze.szczecin.pl/o-nas/historia-oddzialu>.
- Józef Kępa. *Dane osoby z katalogu kierowniczych stanowisk partyjnych i państwowych PRL*, „Biuletyn Informacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej. Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu”, <https://katalog.bip.ipn.gov.pl/informacje/980>.
- Kępa Józef, *Emocje wokół odbudowy Zamku Królewskiego*, Warszawa 2001.
- Kępa Józef (1928-1998), w: *Parlamentarzyści*, https://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000004937&find_code=SYS&local_base=ARS10.
- Komisja Propagandowa*, https://zamek-krolewski.pl/sites/default/files/2021-12/Komisja-Propagandowa_korMM.pdf.
- „Kronika Zamkowa”, w: *BazHum. Czasopisma Humanistyczne*, <https://bazhum.pl/bib/journal/948> ; <https://bazhum.muzhp.pl/czasopismo/948/?idvol=15228>.
- „Kronika Zamkowa” / „The Castle Chronicles”, <https://kronika.arxregia.pl/category/numery>.
- Krysztoforski Wojciech, *Odbudowa Zamku Królewskiego w Warszawie*, Warszawa 1979.
- Krzyżakowa Krystyna, *My ze „Stolicy”*, „Stolica” 1989, nr 50/51, s. 4-5, 24.

⁴³ „Biuletyn Zamek” jest przechowywany w Czytelni Varsavianów im. Władysława Bartoszewskiego, sygn. Vars.CIM.VI.7.7.

⁴⁴ „Biuletyn Zamek”, <https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/77296#structure>, [dostęp: 30 września 2024].

- Literatura i prasa – 30-lecie Kuriera Szczecińskiego*, <https://cyfrowa.tvp.pl/video/literatura-i-prasa,30lecie-kuriera-szczecinskiego,58695593>.
- Lorentz Stanisław, *Walka o Zamek. 1939-1980*, Warszawa 1986.
- Nowak Joanna, „*Biuletyn Zamek*” (1971-1981). *Adnotowana bibliografia zawartości*, „*Infotezy*” 2024, nr 2, s. 83-160
- Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. *Wybór materiałów źródłowych z lat 1971-1984*, red. nauk. Monika Myszor-Ciecieląg, Warszawa 2022.
- Od Redakcji*, „*Kronika Zamkowa*” 1983, t. 1, s. 4.
- Podgajna Ewa, *Muzy, Muzy, ach te Muzy*, „*Gazeta Wyborcza. Szczecin*” 2006, <https://szczecin.wyborcza.pl/szczecin/7,34939,3629374.html>.
- Redakcja, *W służbie Warszawy. Nasze trzydzieści lat*, „*Stolica*” 1976, nr 44-45, s. 4-5.
- Restytucja Zamku Królewskiego w Warszawie. Opracowanie zbiorowe*, red. Tadeusz Polak, Warszawa 2001.
- Sobolewska-Gola Dominika, *Spółeczeństwo dla Zamku – przegląd prac społecznych podjętych bezpośrednio przy odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie*, „*Kronika Zamkowa – Roczniki*” 2020, nr 7, s. 163-178.
- 100 numerów*, „*Stolica*” 1973, nr 44, s. 15.
- Uchwała nr 51/452 Prezydium Rady Narodowej m.st. Warszawy z dnia 17 maja 1966 r. w sprawie nadania odznak honorowych m.st. Warszawy „Za Zasługi dla Warszawy”*, „*Dziennik Urzędowy Rady Narodowej m.st. Warszawy*” 1966, nr 17, s. 1, https://mbc.cyfrowemazowsze.pl/dlibra/publication/36964/edition/31989/content?format_id=2.
- Wysokie odznaczenia państwowe dla wydawców, drukarzy i dziennikarzy*, „*Stolica*” 1967, nr 20, s. 9.
- Wyszacki Leszek, *Pożegnanie „Stolicy”*, „*Stolica*” 1989, nr 50/51, s. 2.
- Wyszacki Leszek, *Zamek Królewski. Dzieje, wydarzenia, ludzie, odbudowa*, Warszawa 1978.
- Z żałobnej karty*, „*Stolica*” 1989, nr 34, s. 16.
- Zamkowe Pracownie*, „*Dziennik Związkowy = Polish Daily Zgoda*” 1974, nr 113, s. 7.
- Zmarli. 15 lipca – red. Bernard Kiser*, „*Stolica*” 1989, nr 40, s. 16.

Joanna Nowak

Serwis informacyjny budowniczych Zamku Królewskiego w Warszawie.

Założenia wydawnicze i analiza formalna „Biuletynu Zamek” (1971-1981)

W lipcu 2024 roku uroczystie obchodzono 50. rocznicę zakończenia pierwszego etapu odbudowy i oddania w stanie surowym gmachu Zamku Królewskiego w Warszawie. Wspominając atmosferę i wydarzenia sprzed pół wieku, z bogactwa obecnie dostępnej literatury wybrano „*Biuletyn Zamek*”, który był publikowany w latach 1971-1981 jako organ Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. Na podstawie dokumentów, kwerendy prasowej i wszystkich numerów periodyku omówiono jego historię, przedstawiono ludzi z nim związanych, specyfikę pracy redakcyjnej, kolportaż i szatę graficzną. Osobne opracowanie zawiera prezentację tematyki.

Słowa kluczowe: prasa informacyjna, „*Biuletyn Zamek*” (1971-1981), Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie (1971-1984), Bernard Kiser (1905-1989)

Information newspaper of the builders of the Royal Castle in Warsaw. Publishing assumptions and formal analysis of „Biuletyn Zamek” (1971-1981)

In July 2024, the 50th anniversary of the completion of the first stage of reconstruction and the completion of the shell of the Royal Castle in Warsaw was celebrated. Recalling the atmosphere and events of half a century ago, the “Biuletyn Zamek” was selected from the wealth of currently available literature, which was published in the years 1971-1981 as an organ of the Civic Committee for the Reconstruction of the Royal Castle in Warsaw. Based on documents, press research and all issues of the periodical, its history was discussed, people associated with it were presented, the specifics of editorial work, distribution and graphic design. A separate study contains a presentation of the subject matter.

Key words: news press, „Biuletyn Zamek” (1971-1981), Civic Committee for the Reconstruction of the Royal Castle in Warsaw (1971-1984), Bernard Kiser (1905-1989)

Aneks

Periodyzacja „Biuletynu Zamek” w latach 1971-1981 (ze wskazaniem błędów w numeracji ciągłej) oraz data publikacji i liczba stron poszczególnych numerów.

1971		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1	22 II	13
2	1 III	12
3	9 III	11
4	b.d.	9
5	23 III	9
6	30 III	12
7-8	7 IV	12
9	20 IV	11
10	27 IV	7
11	4 V	8
12	11 V	10
13	18 V	11
14	25 V	7
15	1 VI	7
16	7 VI	8
17	15 VI	9
17a	19 VI	16
18	22 VI	7
19	29 VI	5
20	6 VII	10
21	13 VII	6

22	20 VII	6
23	27 VII	6
24	3 VIII	5
25	10 VIII	6
26	17 VIII	5
27	24 VIII	5
28	31 VIII	6
29	6 IX	10
30	13 IX	9
31	21 IX	8
32	28 IX	8
33	5 X	9
34	12 X	8
35	19 X	7
36	26 X	10
37	2 XI	8
38	9 XI	9
39	16 XI	8
40	23 XI	7
41	30 XI	7
42	7 XII	7
43	14 XII	7
44-45	21 i 28 XII	9

1972		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1 (46)	3 I	8
2 (47)	11 I	7
3 (48)	18 I	8
4-5 (49-50)	b.d.	17
6 (51)	8 II	7
7 (52)	15 II	7
8 (53)	22 II	8
9 (54)	29 II	9
10 (55)	7 III	7
11 (56)	13 III	7
12 (57)	21 III	6

13-14 ([58]*-59)	28 III i 4 IV	7
15 (60)	11 IV	8
16 (61)	18 IV	6
17 (62)	25 IV	6
18 (63)	2 V	7
19 (64)	9 V	5
20 (65)	16 V	7
21 (66)	23 V	7
22 (67)	30 V	6
23-24 [68]*-69)	13 VI	7
25 (70)	1 VII	10
26 (71)	15 VII	9
27 (72)	1 VIII	9
28	15 VIII	9
29 (74)	1 IX	8
30 (75)	15 IX	8
31 (76)	1 X	7
32 (77)	15 X	6
33 (78)	1 XI	9
34 (79)	15 XI	9
35 (80)	1 XII	9
36 (81)	15 XII	10

1973		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1 (82)	1 I	7
2 (82)**	15 I	8
3 (83)	1 II	7
4-5 ([84]*-85)	15 II i 1 III	20
6 (86)	15 III	14
7 (87)	1 IV	9
8 (88)	15 IV	8
9 (89)	1 V	9
10 (90)	15 V	9
11 (91)	1 VI	10
12 (92)	15 VI	9
13 (93)	1 VII	8

14 (94)	15 VII	10
15 (95)	1 VIII	9
16 (96)	15 VIII	9
17 (97)	1 IX	7
18 (98)	18 IX	8
19 (99)	1 X	8
20 (100)	15 X	11
21 (101)	1 XI	12
22 (102)	15 XI	9
23 (103)	1 XII	8
24 (104)	15 XII	7

1974		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1 (105)	1 I	8
2 (106)	15 I	8
3 (107)	1 II	19
4 (108)	15 II	8
5 (109)	1 III	9
6 (110)	15 III	9
7 (111)	1 IV	8
8 (112)	15 IV	8
9 (113)	1 V	8
10 (114)	15 V	7
11 (115)	1 VI	7
12 (116)	15 VI	8
13 (117)	1 VII	10
14 (118)	15 VII	11
15 (119)	1 VIII	15
16 (120)	15 VIII	9
17 (121)	1 IX	8
18 (122)	15 IX	6
19 (123)	1 X	6
20 (124)	15 X	7
21 (125)	1 XI	7
22 (126)	15 XI	7
23-24	1 i 15 XII	9

1975		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1 (129)	1 i 15 I	7
2 (130)	1 II	8
3 (131)	15 II	6
4 (132)	1 III	7
5 (133)	15 III	7
6-7 ([134]*-135)	1 i 15 IV	6
8 (136)	1 V	6
9 (136)**	15 V	8
10 (137)	1 VI	6
11 (138)	15 VI	8
12 (139)	1 VII	7
13 (140)	15 VII	7
14 (141)	1 VIII	7
15 (142)	15 VIII	6
16 (143)	1 IX	5
17 (144)	15 IX	6
18 (145)	1 X	6
19 (146)	15 X	6
20 (147)	1 XI	8
21 (148)	15 XI	7
22 (149)	1 XII	8
23 (150)	15 XII	6

1976		
Numer	Data wydania	Liczba stron
24** (151)	1 I	6
2 (152)	15 I	7
3 (153)	1 II	7
4 (154)	15 II	6
5 (155)	1 i 15 III	7
6 (156)	1 IV	6
7 (157)	15 IV	6
8 (158)	1 V	5
9 (159)	15 V	6
10 (160)	1 VI	5

11 (161)	15 VI	6
12 (162)	1 VII	6
13 (163)	15 VII	5
14 (164)	b.d.	6
15 (165)	15 VIII	4
16 (166)	1 IX	5
17-18 ([167]-168)	15 IX i 1 X	7
19-20 (169)**	15 X i 1 XI	8
21 (170)	15 XI	7
22-23 ([171]*-172)	1 i 15 XII	7

1977		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1 (173)	1 I	8
2-3 ([174]*-175)	15 I i 1 II	8
4-5 (176)**	15 II i 1 III	8
6 (177)	15 III	6
7-8 ([178]*-179)	1 i 15 IV	6
9 (180)	1 V	6
10-11 (181-182)	15 V i 1 VI	6
12 (183)	15 VI	6
13-14 (184-185)	1 i 15 VII	7
15 (186)	1 VIII	6
16 (187)	15 VIII	6
17-18 (188-189)	15 IX	6
19 (190)	1 X	5
20-21 (191-192)	1 XI	5
22-23 (193-194)	1 XII	5

1978		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1-2 (195-196)	15 I	6
3-4 (197-198)	15 II-15 III	6
5 (199)	15 IV	6
6 (200)	15 V-15 VI	5
7 (201)	1 IX	7
8-9 (202-203)	X-XI	7

1979		
Numer	Data wydania	Liczba stron
1-2 (204-205)	I-II	9
3-4 (206-207)	III-IV	7
5-6 (207-208)**	V-VIII	14
7-8 (209-210)	IX-XII	7

1981		
Numer	Data wydania	Liczba stron
wyd. spec.	I	10
2-3 (212-213)	II-III	8
4 (214)	IV	5
5-6 (215-216)	V-VI	5

* W nawiasie kwadratowym – numer dopisany przez autorkę artykułu. W oryginale redakcja w przypadku podwójnej numeracji wpisywała tylko drugi numer.

** Błąd w numeracji.

Źródło: Opracowanie własne.

Data zgłoszenia tekstu: 11.10.2024

Data akceptacji tekstu: 07.11.2024

